

Lidská duše a universum

Rudolf Steiner

Moji milí přátelé.

Mluvil jsem k vám o třech setkáních, jimž je duše podrobena v průběhu svého života mezi narozením a smrtí, a tato setkání ji už za tohoto života mezi narozením a smrtí spojují s duchovními světy. K tomuto předmětu, jehož jsme se dotkli posledně jaksi zvenku v přípravné epizodě, k tomuto předmětu se dnes ještě jednou vrátíme, budeme jej vůbec pozorovat přesněji.

Zpozorovali jsme, že člověk v oné době, v níž podléhá střídavým stavům spánku a bdění, má setkání zpravidla uprostřed svého spaní (zpravidla říkám proto, že to má být stav spaní, který je normálním stavem noci), že člověk zpravidla mezi spaním a probuzením má své setkání se světem, který je spřízněný s naším duchovním já. Se světem, do něhož dosazujeme bytosti z třídy hierarchií, které označujeme jako anděly. Pokaždé tedy, když procházíme spánkem, oním světem, v němž se zdržují tyto bytosti, světem, který je směrem nahoru nejbližší našemu světu fyzickému, osvěžují a posilují ty bytosti jistou měrou celou naši duchovní bytost tímto setkáním. Protože tomu tak je, že máme tedy ve stavu spánku co činit se vztahem člověka k duchovnímu světu, nebude také nikdy moci nějak uspokojit pouhé materialistické vysvětlování stavu spánku, jak se o to

pokouší zevní věda. Mnohé, co se v člověku děje, dá se vysvětlit ze změn, které tělo prodělává od procitnutí až k usnutí, a může se potom chtít z těchto změn vysvětlovat spánek. Jde právě o naznačené setkání, tedy o vztah člověka k duchovnímu světu. Právě když pozorujeme stav spánku, můžeme vidět, že člověk, nehledá-li ve svém vědomí vztah k duchovnímu světu, jak potom přichází k polopravdivým pojmům, k takovým polo- pravdivým pojmům, které falšují život, neboť pojmy nebo představy se přenášejí do života, a také velké životní katastrofy jsou vlastně nakonec způsobeny právě takovými polopravdami, jsou to polopravdivé pojmy! A ty jsou v podstatě v jistém směru dokonce horší než pojmy úplně nesprávné, protože lidé, kteří si tvoří pojmy nebo představy polopravdivé, na těchto polopravdivých představách trvají, neboť je mohou dokázat; že jsou z poloviny pravdivé, dají se dokázat. Ani vyvracení je neosvítí, neboť právě z poloviny jsou ty pojmy pravdivé. Takové pojmy falšují život skutečně ještě více, než ty úplně nesprávné, na nichž se jejich nepravost právě hned vidí, pozná. Taková polopravdivá představa je ta, kterou dnes zevní věda částečně opustila, ale z velké části ji tato zevní věda dokonce ještě stále zastupuje. Je to představa, na kterou jsem už často upozorňoval: že spíme, protože jsme unaveni. Skutečně to je, můžeme říci, představa polopravdivá, a je podporovaná rovněž polopravdivým pozorováním, na něž se lidé odvolávají: že denním životem se tělo unaví, a protože je člověk unavený, musí spát. Už v dřívějších přednáškách jsem upozornil na to, že

tímto vysvětlením spánku se nikdy nedá vysvětlit, proč důchodci, kteří vůbec nepracovali, často při nejpovzbudivějších věcech, přicházejí zvenku, okamžitě usnou, když to nebo ono slyší. Že jsou unaveni a tedy musí nutně spát, neboť jsou tak udřeni, to se docela určitě nebude moci prokázat. Takže je to nesprávné, polopravdivé pozorování. My lidé, když věříme, že únavou jsme nuceni ke spánku, pak u toho pozorujeme právě jen polovičatě. A v čem ta polovičatost záleží, je vidět teprve tehdy, když to, co pozorujeme z jedné strany, porovnáme s tím, co se může pozorovat ze strany druhé, kde se u toho setkáváme a druhou polovinou. Hned uvidíme, co tím myslím.

Spaní a bdění je v jednotlivém lidském životě něčím, co se rytmicky střídá, jenže člověk je bytostí, která je stavěna na svobodě a která proto také může zasahovat do rytmu spaní a bdění, (zde víc následkem poměrů než tím, čemu se říká svoboda, ale ty poměry jsou právě základnou svobody), může tedy zasahovat do chodu událostí, a někdy u spánku a bdění zasahuje docela rád. - Jiný rytmus, který jsme často přirovnávali k spaní a bdění, i když je v obyčejném vědomí přirovnáván nesprávně, jiný rytmus je ten, který nastupuje v běhu roku: střídání léta a zimy (když roční doby mezi nimi vynecháme.) Nikomu při tom nenapadne říci, že v létě se Země namáhá a vyvíjí síly, které vedou k tomu, že rostliny rostou, nebo její síly směřují ještě k mnohému jinému, takže potom se Země unaví a musí proto nastat zimní klid. Každý odmítne takovou představu jako absurdní, a řekne: Že nastává zima, to nemá nic společného s letním namáháním Země, ale zima vzniká tím, že Slunce přichází do jiného prostorového vztahu k určité části Země, kde právě proto ta zima nastane. Zde se všechno odvozuje ze zevnějšíku, u

spaní a bdění všechno z únavy, z nitra. Avšak to jedno je právě tak nesprávné jako to druhé nebo by se také mohlo říci: to jedno je právě tak poloviční pravdou jako to druhé. Neboť rytmus spaní a bdění je právě takovým rytmem, jako ten mezi zimou a létem. Je právě tak málo pravdou, že spíme jen proto, že jsme unaveni, jako málo je pravdou, že zima nastane, protože se Země po čas léta příliš napra- covala. Nýbrž obojí spočívá na samostatném působení právě jistého rytmu způsobovaném určitými poměry. Rytmus mezi spaním a bděním je způsobován tím, že je pro lidskou duši nutné, aby neustále znovu obnovovala setkání s duchovním světem, neboť vždy znovu své setkání s duchovním světem potřebuje. A kdybychom řekli: Chceme spát, a proto cítíme únavu, - kdybychom řekli: vstupujeme do stádia, kdy toužíme po jedné části rytmu, po stavu spánku, a proto cítíme únavu, pak bychom řekli něco správnějšího než: „protože jsme unaveni, musíme spát.“ - To vše se nám stane ještě jasnější, když se prostě zeptáme: Co vlastně duše činí, když spí?

Pro zodpovězení takové otázky nemá dnešní bezduchá věda žádné správné porozumění, ani správnou možnost. Pohleďte, ve bdění požíváme - neboť požitok je vždy u celého života - zde požíváme zevní svět. Nejen tehdy požíváme zevní svět, přivádíme-li svými ústy dobré jídlo, kdy tedy užijeme

slova „požívat“, neboť zde právě účinkuje ta věc radikálně, jsem slova „požívat“, neboť zde právě účinkuje ta věc radikálně, ale po celý čas bdělého stavu požíváme zevní svět a všechen život je současně požitkem. I když je ve světě mnoho neradostného, co zdánlivě není žádným požitkem, je to jen klam, o němž budeme v pozdější souvislosti v příštích přednáškách jednou mluvit. Ve bdění požíváme zevní svět, ve spaní požíváme sami sebe. Právě tak, jako jsme-li se svou duší v těle, tímto tělem požíváme zevní svět, tak jsme-li se svou duší mimo tělo, požíváme naše vlastní tělo, neboť během života mezi narozením a smrtí jsme se svým tělem přece v souvislosti, i když jsme mimo toto tělo. V tom záleží v podstatě stav spánku, obyčejný normální stav spánku, v němž se zahloubáváme do svého těla, své tělo požíváme. Zvenku své tělo požíváme. A sny, obyčejné chaotické sny správně vyloží ten, kde si řekne: Sny jsou zrcadlením požitku z těla, který člověk má, když je v bezesném spánku.

Toto vysvětlení spánku je už bližší potřebě spaní, o níž jsem mluvil u duchodce. Vždyť ten že je unavený, to mu tak snadno neuvěříme, ale že má své tělo tak rád, že je chce požívat raději než to, co mu často přichází ze zevního světa, tomu právě u duchodce uvěříme snadno. Má se zpravidla tak nekonečně rád a tak rád se požívá, že mnohem raději požívá sebe, než -abychom neřekli přednášku, kterou pro ostudu poslouchá - tak řekněme nějakou obtížnější hudební skladbu, při níž okamžitě usne, když to má poslouchat. - Spánek je požitkem sebe sama.

Ale tím, že ve spaní, v normálním spánku, máme setkání s duchovním světem, tím se stává spánek nejen pouhým sebe-požitkem, ale také sebeporozuměním, až do jistého stupně, sebepochopením. V tomto směřuje skutečně pro naše duchovní

vzdělání nutné, aby se lidé naučili chápat, že se v normálním spánku opravdu ponořují do ducha a v procitnutí se zase znova vynořují; aby se učili mít úctu před tímto setkáním s duchem. - Abychom však nebyli neúplní, chtěl bych se ještě jednou vrátit k tak zvané únavě. Neboť v tom se může triviální vědomí nejněsněji zmýlit. A potom řekne: My přece zjišťujeme, že jsme unaveni, a s únavou se dostavuje potřeba spánku. - Zde je ten bod, kde se musí skutečně přesně rozlišovat. Při denní práci se vskutku unavíme a během spánku jsme s touto únavou odstraniti. Tato část věci je tedy pravdivá: my jsme s tím spánkem tu únavu odstraniti. Ale spánek nespočívá v tom, že by snad byl následek únavy, nýbrž záleží v tom, že člověk sám sebe požívá. A v tomto sebepožitku získává si člověk síly, jimiž nastalou únavu odstraní. Takže ta věc je pravdivá potud, že spánek může odstranit únavu, ale z toho nevyplývá, že každý spánek únavu odstraňuje. Je pravdou, že každý spánek je se- bebepožitkem, ale není pravdou, že každý spánek odstraňuje únavu. Neboť kdo spí zbytečně, kdo při každé příležitosti zaspí bez potřeby, ten skutečně může provádět spaní, v němž se neodstraňuje žádná únava, v němž je pouhý sebepožitek.

Takovým spánkem se bude člověk sice neustále namáhat také odstraňovat únavu, protože je tomu navyklý v normálním životě, ale když únava tu není, jako třeba u toho důchodce, který zaspí na koncertě, avšak při tom není unaven, bude přesto hospodařit na svém těle jako jinak hospodaří, když chce odstranit únavu. Ale protože únava pro něho není, bude hospodařit zbytečně a výsledek toho bude, že ve svém těle vylíhne všeliké následné stavy. Odtud jsou takoví usínající důchodci právě nejhůř trápeni rozmanitými věcmi, jako je neurastenie - nebo jak se ty pěkné

věci vůbec jmenují.

Právě v souvislosti s duchovní vědou je přece u člověka myslitelný stav, v němž si uvědomuje: Žiješ v rytmu, který tě střídáním přivádí k tomu, abys byl ve fyzickém světě, a abys byl ve světě duchovním. Ve fyzickém světě máš své setkání se zevní fyzickou přírodou. V duchovním světě máš své setkání právě s bytostmi, které žijí v tomto světě duchovním.

Důkladně porozumíme té věci, když z určitého hlediska přistoupíme poněkud hlouběji k celé bytosti člověka: Pro zevní vědu, která se nazývá biologie, je člověk obyčejně pozorován jako jednota a případně je rozdělován na hlavu, hrudní část a část břišní s údy, které se na tom nacházejí. Ve starých dobách, kdy ještě měli lidé atavistické vědění, spojovalo se již více představ s tímto dělením s tímto členěním člověka. Velký Platón, řecký filosof přikazuje hlavě moudrost, hrudní části odvalu v člověku, části břišní pak přikazuje to, co je nejnižšími hnutími lidské přirozenosti. A zušlechtěno může být to, co je

přikázáno hrudní části, když se moudrost sjednotí s odvahou, která se spojuje s hrudní částí, v moudrostiplnou odvalu, v moudrostiplnou aktivitu, a to, co se považuje za nižší členitost člověka, co lpí na břišní části, když je to prosluněno moudrostí, tak to Platón nazývá rozvážností. - Zde tedy už vidíme, jak duše je členěna a vztahovaná k různým částem těla. Dnes, kdy máme duchovní vědu, která pro Platóna ještě nebyla stejným způsobem přístupná, dnes můžeme mluvit o těchto věcech mnohem přesněji. Když mluvíme o celkovém člověku a začne- me-li shora ve čtyřčlennosti člověka, mluvíme nejprve o jeho „já“ Všechno, co člověk nazývá svým duševně-duchovně vlastnictvím, to vše v jeho fyzickém bytí mezi narozením a smrtí působí pomocí nástrojů fyzického těla, a my se můžeme u každého článku člověka ptát: Kterou partií fyzické tělesnosti působí dotyčný článek? A tu se nám ukazuje při pronikavém duchovním pozorování, že to, co nazýváme já člověka, tak jak je člověk mezi narozením a smrtí, je vskutku vázáno - jakkoliv to zní groteskně, ale pravdy jsou obvykle odlišné od toho, co si představuje triviální vědomí -, toto já člověka je tělesně vázáno na to, co nazýváme břichem. Neboť to, „já“ je v lidském přirozenosti dítětem: fyzické tělo dostalo svůj základ už v době starého Saturnu, éterické tělo v době starého Slunce, astrální tělo v době starého Měsíce, kdežto, „já“ teprve za doby Země. Já je tedy nejmladší mezi těmi články lidské bytosti. Teprve v budoucí době Vulkánu bude na stupni, na němž je nyní za pozemské doby tělo fyzické. - Já je vázáno k nejnižší tělesnosti

člověka, a tato nejnižší tělesnost, ta vlastně neustále spí. Není tak organizovaná, aby vynesla nahoru do vědomí, co v ní probíhá. Co se děje v nižší tělesnosti člověka, to je podrobena spánku i v obyčejném stavu bdění. Naše já, to nám jako takové přichází do vědomí ve své pravdě, ve své skutečné bytosti, právě tak málo, jako nám přichází do vědomí flexní představa, zrcadlová představa, která je vržena nahoru do naší hlavy. Svě já nevidíme ani nevnímáme vlastně nikdy, ani ve spánku, kdy jsme vůbec za normálního stavu v bezvědomí, ani ve bdění, neboť já spí také po čas bdění. Skutečně já do vědomí nepřichází, nýbrž pouze pojem, představa já, ta se zrcadlí nahoru. Naproti tomu v době od usnutí do probuzení, tehdy skutečně toto já přichází samo k sobě, jenže člověk nebude o tom v normálním hlubokém spánku nic vědět, protože ještě za pozemského stavu je v tomto hlubokém spánku bez vědomí. Toto já je tedy v podstatě vzato vázáno na nejnižší tělesnost člověka, a to během dne, za denního bdění, zevnitř, a během spánku zvenčí.

Přejdeme-li teď k druhému článku lidské přirozenosti, k tomu, co označujeme jako astrální tělo, pak shledáme toto astrální tělo vzhledem k nástrojům jimiž působí vázáno k hrudní části člověka z určitého hlediska. A vlastně můžeme o tom, co se v tomto astrálním těle děje a co hrudí působí, o tom můžeme vlastně jenom snít. Ze svého já můžeme něco vnímat, jak jsme jako pozemští lidé jen ve spaní, to znamená, že vědomě nemůžeme právě vnímat nic. O tom, co v nás působí astrální tělo, můžeme snít. Proto vlastně neustále sníme o svých citech, o tom,

co v nás žije jako pocity. Ty v nás vedou skutečně snivé bytí. Tak se nachází já člověka mimo oblast, kterou obsáhne my, lidé, svým obyčejným smyslovým vědomím, neboť já neustále spí. Astrální tělo se rovněž ještě nachází v jistém směru mimo toho, co svým smyslovým vědomím obsáhne, neboť to můžeme jen snít. S oběma jsme tedy v podstatě vzato neustále, ať bdíme nebo sníme uvnitř duchovního světa, skutečně uvnitř duchovního věta.

Avšak to, co nazýváme tělem éterickým, je vzhledem ke své tělesnosti vázáno k hlavě. A to je něčím, co především tou zvláštní organizací hlavy může v nás stále bdít, totiž stále může bdít, když je to v těle, když je to tedy spojeno s tělesností hlavy. Takže můžeme říci: Já je spojeno s nejnižšími články našeho těla, tělo astrální s naší částí hrudní : Srdce z jehož dějů nemáme plné vědomí, ale neustále jen vědomí snivé, to srdce tluče, pulsuje pod vlivem našeho astrálního těla, když hlava myslí, tak myslí pod vlivem těla éterického. - A pak můžeme ještě rozeznávat celé fyzické tělo, souhrn toho všeho, a to má své spojení s veškerým zevním světem.

Nyní vidíte podivuhodnou souvislost: Já je vázáno na nižší články těla, astrální tělo na část se srdcem, éterické tělo na část s hlavou, fyzické tělo na celý zevní svět, na okolí. Toto celé fyzické tělo je také za bdělého stavu skutečně neustále v poměru se zevním okolím. Právě tak, jako jsme s celým tělem v poměru se zevním okolím, tak je naše tělo éterické ve

spojení s naší hlavou, tělo astrální se srdcem a tak dále. Z toho ale poznáváte, jak tajuplné jsou souvislosti, v nichž člověk ve světě žije. Ve skutečnosti se chovají ty věci právě naopak proti tomu, čemu bychom mohli snadno věřit triviálním vědomí. Ty nejnižší články lidské přirozenosti jsou dnes u člověka ještě nedokonalými útvary jeho bytosti, proto také jako tělesné články odpovídají právě tomu, co jsme nazvali dítětem, tedy našemu já. V tom, co jsem tím řekl, jsou ukrytá nesčetná tajemství lidského života, nesčetná tajemství. Tomu především porozumíte, když vniknete do celé té věci jak celý člověk je tvořen z ducha, jenže, řekl bych, na různých stupních. Hlava člověka je utvořena z ducha, je však více výrazná, má pozdější stupeň utváření nežli hrud', o níž můžeme říci, že je právě tak metamorfózou pro hlavu, jako ve smyslu Goethovy nauky „O metamorfóze“ je list metamorfózou pro květ. - A když budeme pozorovat z tohoto hlediska rytmus mezi spaním a bděním, pak řekneme: Toto já prodlévá za bdění skutečně u všech činností v lidském těle, jež jsou činnostmi nejnižšími, které nakonec vrcholí v přípravě krve. U těchto činností prodlévá já po čas bdění. To jsou činnosti těla, které jsou na nejnižším stupni duchovnosti, neboť všechno tělesné je také duchovní, ale to, o čem teď mluvíme je na nejnižším stupni duchovnosti. Ale tím, že já stojí po čas bdění na nejnižším stupni duchovnosti, stojí po čas spánku - dobře si toho všimněte! - ve vztahu k člověku stojí na duchovním stupni nejvyšším. Neboť pomyslete na toto: Když pohlédneme na hlavu, jak ji na sobě jako lidé nosíme, je tato hlava v jejím zevním

utváření nejvíce zjevující ducha. Hlava nejvíce zobrazuje ducha, nejvíce zjevuje ducha; duch nejdále vešel do materie. Tím ale toho nejméně zanechal v samotném duchu. Zatímco člověk na hlavě upotřebil tolik práce k tomu, aby zevní tělesnost zjevil zduchovněnou, zůstalo toho málo v duchu. Poněvadž v nižších člancích lidské tělesnosti je to, co se utvořilo navenek, zduchovněno nejméně, nejméně je to duchovně vypracováno, zůstalo u těchto nižších článků v duchovnu opožděno nejvíce. Hlava jako taková odpovídá duchu nejméně, protože nejvíce ducha má v sobě; břicho odpovídá duchu nejvíce, protože má ducha v sobě ducha nejméně. Ale nejvíce v tomto duchu, který nežije v tělesnosti, v tom uvnitř žije ono já během spánku.

Pomyslete si na toto podivuhodné vyrovnání: Zatímco tedy má člověk ve své tělesnosti nižší přirozenost, a já se při probuzení vnořím do této nižší přirozenosti, je tato přirozenost jen proto přirozeností nižší, že duch pracoval nejméně, že duch tak mnoho ponechal v duchovní oblasti. Ale v tom, co v duchovní oblasti zadržel, je po čas spánku ono já. - Takto je já za spánku už dnes pospolu s tím, co člověk zdokonalí teprve později, co člověk vyvine až v budoucnosti, co přivede k rozvinutí, ale dnes je to teprve v náznaku, ještě málo utvářené v tělesnosti člověka. Když si já uvědomím stav, v němž se během spánku nacházím, když si tento stav opravdu uvědomím, pak si můžu říci: Po čas spánku jsem v tom, co je mým nejposvátnějším lidským základem, a když ze spánku vystoupím, když procitnu,

přecházím ze světa mých nejposvátnějších základů do toho, co je dnes jen slabým náznakem tohoto nejposvátnějšího základu.

Takové věci, moji milí přátelé, se musí duchovní vědou vžívat do našeho citu, do našich pocitů. Pak život sám bude nám produhovněn kouzelným dechem svatosti. A pak budeme spojovat určitý pozitivní pojem s tím, co se nazývá milost ducha, svátého ducha. A potom budeme s tímto celkovým bytím člověka, probíhajícím v rytmu mezi spánkem a bděním, - budeme s tímto celkovým bytím spojovat představu: Smíš se podílet na duchovním světě, smíš v něm být. A když jsme jednou správně procítili tento pojem, tuto představu: smíš v něm být v tom duchovním světě, budeš omilostněn, když budeš proniknut duchovním světem, který není přístupný tvému obyčejnému pozemskému vědomí, - když jsme to jednou tak řádně pronikli, potom jsme se také naučili vzhlížet k duchu, který se nám zjevuje takřka mezi řádky života. A zjevuje se nám tu stejně, jako zevníma očima, zevníma ušima se nám zjevuje zevní příroda. Ale materialistický věk vzdálil člověka v jeho vědomí od milosti ducha, být přezářen ve svém celkovém bytí. Je tak nesmírně důležité, aby se to zase vydobylo zpět. Vždyť víc než si myslíte, cítí hlubší vrstvy naší duše v současnosti všeobecný materialismus této doby, jenže lidská duše je v naší době zpravidla příliš slabá, než aby přivedla k pocitu ony představy, které vedou ven nad materialismus. Ale takovou představou by právě byla představa posvátnosti spánku. Neboť když jsme jednou pochopili tuto posvátnost spánku, pak také všechno, co nám

případně v bdělém životě z myšlenek, z představ, které nás nepoutají k hmotě, to budeme připisovat onomu působení ducha, pocházejícímu z průběhu spánku. Potom vidíme v našem stavu bdění, který nás spojuje s hmotou, nejen co je pro nás lidí důležité, - což by bylo podobné, jako kdybychom pro Zemi považovali za důležitou pouze dobu zimy -, ale vidíme celek. Pro Zemi vidíme celek, když zimu pozorujeme v souvislosti s létem. Pro člověka vidíme celek, když den, tj. spojení s hmotou, pozorujeme v souvislosti se spánkem, tj. to spojení s duchem.

Nyní se může při povrchním pozorování říci: Když je tedy člověk při bdění spojen s hmotou, nemůže pak nic vědět o duchu; ale on přesto o duchu něco ví, i když je bdělý! Člověk totiž má paměť a tato paměť nepůsobí jen ve vědomí, ale i v podvědomí. Kdybychom neměli žádnou paměť, pak by nám všechen spánek nic nepomohl. A to je něco velmi důležitého, v tom vás prosím, abyste to správně pocítili: Pak by nám všechen spánek nic nepomohl. Neboť bez paměti bychom pak byli neodvratně vedeni k vyznání víry, které říká: Neexistuje nic jiného, než hmotné bytí. Jen proto, že podvědomí uchovává v paměti - i když o tom v horním vědomí nic nevíme - uchovává v paměti to, co prožíváme po čas spánku, tím právě vůbec nemyslíme jen materialisticky. Když člověk nemyslí pouze materialisticky, když vůbec má během dne duchovní představy, tak to pochází z toho, že účinkuje jeho paměť. Protože člověk,

jakým je teď jako člověk pozemský, setkává se s duchem jen po čas spánku.

Teď jde o to, že kdybychom na druhé straně mohli vyvinout tak silné vědomí toho, co se s námi děje během spánku, jak to mohli vyvinout pro určité stavy lidé dávnověku, tak bychom vůbec nepošli na to, abychom pochybovali o duchu, nýbrž pak bychom si nejen podvědomě ale i vědomě vzpomněli na to, co jsme poznali ve spánku. Kdyby člověk vědomě prožil, co prožívá ve spaní, pak by bylo právě tak absurdní zapírat ducha, jako by bylo absurdní pro bdícího člověka, aby zapíral stoly a židle. - Jde tedy o to, aby se lidstvo zase dostalo k tomu, že skutečně správně bude oceňovat setkání s duchem ve spánku. To může jenom tím, že denní představy učiní k tomu dostatečně silnými, a to se stane zahlobáním do duchovní vědy. V duchovní vědě se zabýváme představami vnesenými z duchovního světa. Namáháme svou hlavu, tj. éterické tělo naší hlavy, abychom si představili věci, které nemají co činit se zevní hmotou, které mají skutečnost jen ve světě ducha. K tomu je nutná silnější námaha než k tomu, když se představují věci, které mají skutečnost ve světě hmotném. A to je ten pravý důvod, proč lidé nepřístupují na duchovní vědu. Vynalézají proti duchovní vědě všelijaké výmluvy. Říkají, že není logická. Kdyby byli vybidnuti, aby tu nelogičnost prokázali, tak klopýtnou, neboť nelogičnost duchovní vědy se nedá prokázat. Ale odmítání duchovní vědy spočívá v něčem úplně jiném, to spočívá - nevím, jde-li jen o vědecké úvahy, může-li být člověk také nezdvořilý

totiž neuznávání duchovní vědy spočívá pouze na duševní lenosti, a třebaže jistí učenci jsou sebesilnější ve všech těch představách, které se vztahují k zevní látkovosti, pak vzhledem k síle, které je třeba použít k uchopení ducha, jsou právě líní, leniví, a na tom, že nechtějí vynaložit sílu k tomuto uchopení ducha, na tom spočívá, že neuznávají duchovní vědu. Neboť k tomu právě patří více síly, myslet duchovně-vědecké představy, než myslet představy obyčejné, vázané na hmotu. Obyčejné, na hmotu vázané představy, ty se vlastně myslí samy od sebe, avšak představy na hmotu nevázané, ty se musí myslet, u těch se musí člověk vzhopit, musí se namáhat. A na této bázi před námahou spočívá nelibost k duchovní vědě. To je tím, co se musí brát na zřetel. Když se však člověk namáhá přijímat takové na hmotu nevázané představy, promýšlet je, uvádí svou duši do takové pohyblivosti, že ta se poněmhu již dostává k tomu, aby skutečně rozvíjela vědomí toho, co se děje mezi usnutím a probuzením: že se zde uskutečňuje setkání s duchem. - Ovšem jiný převrat v učení určitým představám je nutný. Jen pomyslete, jak málo jsou právě mnozí vůdcové duchovního života dnes způsobili k tomu, aby vyvíjeli takové představy. Vzpomeňte si - teď to už poněkud přestalo, ale ti, kteří se dnes stali vedoucími, byli z velké části během své učební doby, nazývá se to studentským časem, tak spojení se životem, že se učili pít do němoty, jak se říká, tolik pít, až v těžkém stavu podroušenosti se padne na postel. Jenže pak se vyvine představa a s ní pocit, množství citů kolem upadnutí

do spánku, které ovšem nejsou způsobilé ujasnit si celý jeho význam. To pak může být člověk velkým učencem ve všem, co se váže ke hmotě, ale nahlédnout do toho, co se vlastně s člověkem děje mezi usnutím a probuzením, to potom přirozeně není možné.

Když se tedy budou lidé namáhat, aby promýšleli představy, které nejsou vázány na hmotu, budou si rozvíjet porozumění tomu, co jsem nazval prvním setkáním, setkáním s duchem po čas spánku. Toto porozumění však musí v nepřiliš vzdálené budoucnosti prosvětlit, proslunit život, nemá-li se dostat svět do dekadence. Neboť když lidé nepřijdou k těmto představám, čím jen si potom mohou vůbec představy zjednávat? Potom si mohou představy zjednávat jen pozorováním zevních poměrů, pozorováním zevního světa. Ale takové představy, získané pouze pozorováním zevního světa, ty nacházejí nitro lidské duševní bytosti lenivět. Co se jinak musí namáhat v duchovních představách, to zleniví, zůstává to nevyužité, zachází to, jaký je toho následek? Následek toho je, že se člověk v celém svém poměru ke světu stane slepým, duchovně slepým. Že si člověk vyvíjí jen představy, pojmy pod vlivem zevních poměrů, vlivem zevních dojmů, tím se stane duchovně slepým. A duchovní slepota je něčím, co především vyznává materialistický věk. Ve vědě je to jen postupně škodlivé, ale v praktickém životě je to škodlivé eminentně, když je člověk slepý pro skutečný svět. Pohled'te, čím dál sestupujeme do materie, tím více se materialistické době ty věci korigují. Když se staví most, je člověk vlivem poměrů přinucen, aby získal správné představy, aby

správně stavěl, jinak se mu most zřítí při prvním projíždějícím vozidle. Chce-li člověk léčit, pak se už spíše dají použít nesprávné představy, neboť se nedá prokázat následkem čeho člověk zemřel nebo se uzdravil. Zde není tak naprosto nutné, aby vždy působily správné představy. Má-li se však působit v duchovnu, pak se ta věc má ještě mnohem hůř. A proto je to zvláště zlé v tom, co se obvykle nazývá praktické vědy, národní ekonomie a podobně. V materialistickém věku si lidé také naukli v nauce o národním hospodářství řídit se podle dojmů, podle představ, tvořených ze zevního světa; proto se ty pojmy staly slepými. Vše, co se vyvíjí z nacionální ekonomie jsou z velké části duchovně slepé pojmy. Proto - a to musí nastoupit jako nutný následek -, proto jsou lidé se svými slepými pojmy taženi na vodítku událostí, přenechávají se těm událostem. A když do událostí zasáhnou, pak to podle toho také vypadá.

To je jeden způsob, jak člověk, aniž by přijal duchovní vědu přichází k pojmům, totiž k pojmům slepým. Druhý způsob, jak se může přijít k pojmům, je ten, že se člověk místo zvenku, nechává teď podněcovat k pojmům zevnitř, tj. nechává jaksi vystupovat nahoru do duše jen to, co žije v emocích, ve vášních. Tím ovšem nedostává slepé pojmy, ale něco, co se může označit jako pojmy opájející. A neustále pendlují dnešní lidé, kteří se hlásí k materialismu mezi slepými pojmy a pojmy opájejícími. Slepé pojmy: Když se lidé nechávají vlastně vodit vším, co se děje, a když zasáhnou, pak co možno nejnešikovnějším

způsobem! Pojmy opájející: Když se lidé jen přenechávají svým afektům, vášním, a staví se vůči světu tak, že vlastně věci nechápu, nýbrž buď všechno milují, nebo všechno nenávidí. Vše posuzují jen podle lásky nebo nenávisti, podle sympatie nebo antipatie. Tak je tomu obzvláště v materialistickém věku, neboť jen tím, že člověk na jedné straně namáhá svou duši, aby se dostal k duchovním pojmům, a na druhé straně vyvíjí své city na velkých záležitostech světa, tím přichází k jasně nahlížejícím pojmům a představám. Když se pozvedneme k tomu, co nám říká duchovní věda o velkých souvislostech, jimž se dnes materialistický světový názor směje, o této době saturnské, sluneční, měsíční, o naší souvislosti s vesmírem, když naše morální pocity oplodňujeme na těchto velkých cílech lidstva, pak se dostaneme přes pouhé afekty, které o všem, co nás ve světě obklopuje, rozhodují podle sympatie a antipatie. Jen tímto způsobem unikneme z těchto afektů ven.

Je ovšem nutné, moji milí přátelé, aby se duchovní vědou protříbilo mnohé, co žije v naší době. Vždyť jen tak se člověk přece jen nedá úplně uzavřít do duchovního světa. Vůbec se nedá uzavřít, nechává se uzavřít jen zdánlivě. A jak se zdánlivě nechává uzavřít, na to jsem již upozornil. Když člověk na jedné straně přísahá jen na hmotu a na dojmy ze zevního světa, přece jen v něm zůstanou síly, které jsou zaměřeny k duchu, jenže toho ducha pak používá v nesprávné oblasti, oddává se nejruznějším iluzím. Proto jsou v podstatě ti nepraktičtější, nejmaterialističtější lidé, nej silnějšími iluzionisty, jsou lidmi, kteří se oddávají nej

silnějším iluzím. Tak vidíme jít životem mnohé lidi, kteří popírají všelikého ducha a strašně se smějí, když se mluví o tom, že někdo vnímá duchovnost. „Ach, ten vidí strašidla!“, říkají, a tím, mohou-li to o někom říci, už zlomili nad ním hůl. Sami ovšem žádná strašidla nevidí, jak se domnívají. Ale oni se to jen domnívají, že nevidí strašidla, neboť právě vidí strašidla neustále, naprosto neustále vidí strašidla. Takového člověka, který skutečně tvrdě stojí na svém hrubě materialistickém světovém názoru, toho můžeme zkoušet a můžeme vidět, jak v tom, co by mohl zítřejší den eventuálně přinést, se on sám oddává nejhorším iluzím. Toto oddávání se iluzím je pouze náhražka toho, že se popírá všechno duchovní. To se musí dostat do iluzí, když se všechno duchovní popírá, nutně se musí takový člověk dostat do iluzí. Jen se tyto iluze nedají v různých oblastech života snadno prokázat, ale přítomné jsou všude, opravdu všude. Ale lidé jsou tomu nakloněni, aby se oddávali iluzím. Můžeme to například prožívat každou chvíli, když někdo řekne: Mám-li vložit své peníze do některého podniku, nevložím je tam, kde se vaří pivo. K něčemu takovému své peníze nevydám, na tom se podílet nebudu. A zanese ty peníze do banky. Baňkaje samozřejmě vloží, aniž by on o tom věděl do pivovarnictví. - Peníze nečiní rozdíl, vůbec nečiní nějakého rozdíl v objektivitě, ale ten člověk je v iluzi, že k takovým nízkým věcem své peníze neposkytne.

Může se říci, že co zde říká, je něčím přineseným. To není ničím přineseným, ale něčím, co ovládá celý život. Lidé se nad

tím nezamyslí, aby život skutečně poznávali, prohlédli. To však má velký význam. Vždyť je nesmírně důležité, aby se člověk seznámil s tím v čem skutečně vězí. Dnes to není snadné, protože život se zkomplikoval, ale na co jsem upozornil, je přece jen pravdou. Vždyť pohleďte, za některých okolností snadno člověka napadne nějaká absurdita. Chci vám na něco ukázat příkladem. Jednou byl zadržen žhář (vyprávím skutečný příběh), který vyběhl z domu právě vzplanutého; zařídil to tak, aby mohl ještě vyběhnout ven. Byl zadržen a pohnán k odpovědnosti. A on řekl, ano, že však učinil velmi dobrou věc, neboť on vůbec nemá vinu na tom, že dům vzplanul, ale pracovníci, kteří právě odešli z toho domu, ti nechali za soumraku hořet světlo. Kdyby to v noci dohořelo, tak ten dům by tím za noci shořel. Tak on ale zapálil ten dům ještě ve dne. Dům by v každém případě hořel a on udělal jen to, aby byla možnost, neboť když dům hoří ve dne, tak je přece možné, aby se oheň rychle uhasil. V noci je to obtížné, pak by ten dům shořel úplně, kdežto ve dne se dá oheň rychle uhasit.

Tu se ho ptali: Proč jste tedy to světlo nezhasl vy?

Já jsem pedagog pro lidstvo. Kdybych to světlo zhasl, pak by ti pracovníci, kteří se na tom podíleli, zůstali neopatrní. Takto ale mohou vidět, co z toho vznikne, když zapomenout zhasnout světlo.

Takový příklad může být někomu k smíchu, protože jen nepozoruje, kdy takové věci neustále dělá sám. Takové věci, jak udělal ten člověk, který světlo nezhasl, ale zapálil dům, takové věci se dělají stále. Jen to člověk nepozoruje, když mu to afekty,

vášně, zakalují a předvádějí mu opojné představy, když se celá ta věc vztahuje na duchovní svět. Když navykne duši oné elasticitě, ohebnosti, která je nutná k tomu, abychom měli duchovní představy, pak také budeme vytvářet takové myšlení, že skutečně projdeme životem, že se životu přizpůsobíme. Když se toho nedbá, pak myšlení nebude odpovídat životu, myšlení nebude tímto životem vůbec dotčeno, jen jeho povrchem bude dotčeno. Odtud to je, že materialistický věk, abych tu věc prohloubil skutečně lidi odvádí od veškeré souvislosti s duchovním světem. Právě tak, jako se podkopává život těla, když se nespí správným způsobem, tak se podkopává život duše, když se správným způsobem nebdí. A správným způsobem se nebdí, když se člověk oddává jen zevním dojmům, když žije bez vědomí souvislosti s duchovním světem. Tak jako někdo, kdo ve spánku vlivem nějakých poměrů sebou háže, podryvá své fyzické zdraví, tak své duchovní zdraví podryvá ten, kdo se ve bdění oddává jen zevním dojmům světa, jen fyzické hmotě. Tím se ale překazí, aby měl člověk správným způsobem ono první setkání s duchovním světem, o němž jsem mluvil. Tím však člověk ztratí možnost s duchovním světem vůbec souviset, správným způsobem souviset po čas fyzického bytí. A tím se přetrhne souvislost se světem, v němž jsme v té době druhé, kdy nejsme ztělesněni v těle, v souvislost se světem, do něhož sami vcházíme, když jdeme branou smrti.

Lidé zase musí získávat pochopení, že zde nejsme jen proto, abychom během našeho fyzického bytí budovali na fyzickém vesmíru, ale po čas našeho veškerého bytí jsme spojeni s celým světem. Ti, kdo prošli branou smrti, chtějí na fyzickém světě spolupůsobit. Toto spolupůsobení je jen zdánlivě něčím fyzickým, neboť všechno fyzické je jen zevním výrazem ducha. Materialistický věk odcizil lidi světu mrtvých. Duchovní věda musí lidi se světem mrtvých zase spřátelit. Opět musí přijít doba, kdy zemřelým lidem už nebudeme znemožňovat, aby konali svou práci také zde, pro zduchovnění světa fyzického, že bychom se jim odcizovali. Vždyť ten mrtví nemůže rukama uchopit věci zde ve fyzickém světě a bezprostředně konat fyzickou práci. To by byla nesmyslná víra. Mrtví může působit duchovně. K tomu ale potřebuje nástroje, které jsou pro něho k tomu použitelné. Potřebuje k tomu duchovnost, která zde žije ve fyzickém světě. My jsme nejenom lidé, ale současně jsme nástroje pro duchy, kteří prošli branou smrti. Dokud jsme ztělesněni ve fyzickém těle, používáme pára, nebo kladiva nebo sekyry. Když už nejsme ztělesněni ve fyzickém těle, pak jsou našimi nástroji samotné duše lidí. A to spočívá na zvláštním druhu vnímání mrtvých, o němž se chci ještě zmínit. Už dříve jsem zde o tom jednou mluvil. Předpokládejte, že máte před sebou řekněme třeba nádobku se solí; tu vidíte. Sůl vidíte jako bílý hmotný prášek jako bílý prášek, to závisí na vašich očích. Duch nemůže sůl vidět jako bílý prášek, ale když sůl dostanete na jazyk a chutnáte ji, když cítíte tu zvláštní chuť soli, pak pro

ducha začíná možnost vnímání. Vaši chuť soli může každý duch vnímat. Všechno, co se prostřednictvím zevního světa děje v člověku, to může vnímat každý duch, také lidská duše, která prošla branou smrti. Jak příroda k nám nahoru dosahá až tam, kde ji můžeme chutnat a čichat a vidět a slyšet, tak dolů až do našeho slyšeného, viděného, chutnaného a tak dále - sahá svět mrtvých. Co prožíváme ve fyzickém světě, to zemřelí lidé prožívají spolu s námi, jde však o to, aby to náleželo nejen našemu světu, ale světu jejich. Jejich světu náleží, když to, co přijímáme ze zevního světa, produchovníme právě duchovními představami. Jinak, co jen prožíváme jako účinek hmoty, stane se pro mrtvého něčím, co je mu jaksi nepochopitelné jako temné. Duše, která je odcizena duchu, je pro mrtvého temnou duší. Následkem toho nastalo za materialistické doby odcizení zemřelých lidí našemu pozemskému životu. Toto odcizení se musí odstranit. Musí nastat srdečné spolužití těch takzvaných mrtvých s takzvanými živými. To však může být jen tehdy, když lidé vyvinou v duši síly, které jsou aktivní, duchovní, tedy takové představy, pojmy, ideje, jednající o duchovnu. Tím, že se člověk namáhá přijít v myšlenkách k duchu, také poněmáhle k duchu ve skutečnosti přijde. To znamená, že bude vybudován most mezi světem fyzickým a duchovním. A to jedině může vést z doby materialismu do oné doby, v níž lidé nebudou stát před skutečností, ani slepí ani opojení, ale budou nahlízející a mírní (vyrovnaní). Nahlízející a mírní budou tím, že duchem se stali nahlízejícími a tím, že oněmi pocity a city, jež se týkají

velkých záležitostí světa přijdou k pravé rovnováze mezi sympatií a antipatií, také u všeho, co od nás chce nejbližší okolí.

Na tyto věci chceme příště navázat a představy, které můžeme získat o duchovním světě právě z tohoto hlediska ještě více prohloubíme.